

Quaderns La Selva nº 32 2020

LA CAIXA, CENT ANYS A SANTA COLOMA DE FARNERS I A LA SELVA

El setembre de 2019 es complí el centenari de l'arribada de La Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis a La Selva, a Santa Coloma de Farners concretament, capital del partit judicial. La seva arribada, a part de la pròpiament financera, significà una doble fita: per un costat, l'any 1920 s'inaugurava a Santa Coloma de Farners la primera escola pública de Catalunya finançada per La Caixa i en segon lloc, l'any 1923 La Caixa inaugurava a Santa Coloma la primera biblioteca de la que serà després la seva extensa xarxa cultural.

L'any 1904 l'advocat Francesc Moragas i Barret (1868-1935), i l'empresari i polític Joan Lluís Ferrer-Vidal (1861-1936), fundaven la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis; l'any 1914 naixia la Mancomunitat de Catalunya primer intent, després de 200 anys, d'unificar la terra catalana en una sola entitat, si més no administrativa. La Caixa i la Mancomunitat, Moragas i Prat de la Riba, tenien una idea: modernitzar Catalunya, posar-la a nivell europeu, un a través de la solidaritat, l'altre a través de la catalanitat; coincidiren. Lema de Moragas: la feina al cap i la gent al cor. Lema de Prat de la Riba: cap poble sense carretera, telèfon, escola i biblioteca. Francesc Moragas provenia del món de les assegurances i la previsió social i per entendre la seva obra que

analitzarem al llarg de l'article res millor que començar per aquesta descripció que en féu el polític Francesc Cambó a l'escriptor Josep Pla: "El Sr Moragas, amb la creació de la Caixa, ha format la institució més important d'aquest país, potser la més catalana. El personatge és sensacional, únic. Nosaltres, els polítics hem fet el que hem pogut. El Sr Moragas ha creat la realitat pura i simple" (Josep Pla, Obra completa nº 43, *Caps-i-puntes*, 1983). Abans de morir, el 27 de març de 1935, en el llit de l'hospital digué al seu nebot: "Em sap greu de morir perquè tenia tres o quatre idees que s'haurien pogut aplicar a la Caixa". Dins la primera Junta Directiva, n'era vicepresident l'empresari Josep Monegal i Nogués, oncle de l'Esteve Monegal i Prat, fundador de Myrurgia (1916), i artífex de les escultures de Santa Coloma i Sant Salvador de l'església parroquial colomenca. Resident estiuec a Santa Coloma (carrer de la Creu), estava casat amb Emília Bofill Barril, que vivia de soltera a Sant Sebastià, 2, actual edifici de La Caixa, propietat del seu pare, el metge Francesc Bofill i Galtès.

A Santa Coloma de Farners un Patronat, presidit pel diputat provincial Josep Mª Iglesias d'Abadal (1886-1960), treballava freqüentment amb l'ajuntament per aconseguir que La Caixa obrís una sucursal a la ciutat. Després de diverses reunions a Barcelona amb el mateix Moragas, s'aconseguí el setembre de 1919, amb la inauguració de l'oficina al carrer de Vall cantonada amb carrer Beat Dalmau. edifici que havia estat la seu del Círcol Columbense des de la seva fundació l'any 1898 fins al 1903 quan es traslladà a un nou edifici construït al carrer d'en Joli cantonada amb el carrer de Sant Joan, actual Llar de Jubilats.

Hi havia a les comarques gironines tres sucursals de La Caixa: Girona (1909), Figueres (1911) i Olot (1915). Santa Coloma era la sucursal número vint i encara avui dia conserva aquest número doncs és la 0020. El diumenge 7 de setembre de 1919 fou festa gran a Santa Coloma. Arribaren de Sils a mig matí les autoritats civils, religioses i

militars de la província, juntament amb els directius de La Caixa i trobaren els carrers principals engalanats i amb banderes. El *Diario de Gerona* (09-09-1919) hi dedicà dues columnes i *La Vanguardia* (09-09-1919, pàgina 4) i *La Veu de Catalunya* (09-09-1919, pàgina 7, edició diürna), quatre columnes, de la qual en transcriu, d'aquest últim diari, l'acte matinal de la inauguració: “A l'estació de Sils ja hi vàrem trobar el representant de la Mancomunitat de Catalunya, senyor Bartrina; el president de la Diputació de Girona, don Agustí Riera; el governador civil don Ricard Terrades, el doctor Vilà, Vicari general d'aquell bisbat; el coronel Morote, delegat d'aquell comandant militar; el bon amic en Santiago Masó. delegat de la Sucursal de Girona, amb don Lluís Ferrer i Vidal, president de la Caixa de Barcelona i don Josep Maluquer, de l'Institut Nacional de Previsió.

Hi havia expectació. La festa era popular. Els carrers principals estaven adornats amb nombroses banderes catalanes i espanyoles. Tothom s'estava per les portes i carrers presenciant l'arribada dels autos i una gentada els va rebre al davant de l'Administració de la Hispano-Pallarens (sic). Allí hi havia l'alcalde, don Josep M. Puig, i els regidors senyors Capdevila (A.), Pol (J.), Boada (J.), Costa (LL), Caireta (M.), Vilallonga; el jutge senyor Noguera i el senyor Rector, P. Dalmau; el rector de la Universitat doctor Carulla; els mestres Fabrellas i Prats i don Lluís Planas, arquitecte de la Mancomunitat; el secretari de l'Ajuntament, senyor Baldrís; el caporal del Sometent senyor Riera; el senyor Moragas Barret, director de la Caixa de Barcelona, i els nostres amics en Josep Maria Iglesias, president; en Josep M. Puig Jané, en Joan Perpinyà, en Francesc Grías, en Josep Callís, en Josep M. Bofill, vocals de la Junta del Patronat de la Sucursal de Santa Coloma i moltes altres personalitats. Després de les salutacions als sons de la música de «La Principal Farnense», en mig d'una gentada que hi havia pels carrers s'encaminaven cap a la Casa de la Ciutat.

Al Consistori s'assegueren les autoritats i principals personalitats, i la sala s'omplí de públic. El jove alcalde, nostre simpàtic amic senyor Puig, va pronunciar una coral salutació, expressant la joia que sentia el poble per hostatjar a tan il·lustres personalitats i agraint-los la col·laboració que tenien en la Caixa d'Estalvis, que tant beneficiarà al poble. Aquest els obre el cor i s'ofereix a tots, saludant-los cortesment (Aplaudiments). El governador civil, senyor Terrades, que és natural de Sant Feliu de Guíxols, parlà, i ho féu en llengua castellana i vàrem sentir a tothom estranyar-se'n, perquè aquell acte no era oficial: era ben popular i allí tots érem catalans, que parlem habitualment la nostra estimada llengua. Va dir que agràia l'afectuosa rebuda que se'ls havia fet, les salutacions endreçades i que, com a representant del Govern, s'associava a la festa.

Es dirigiren després a les oficines de la sucursal, per inaugurar-les Estant instal·lades al carrer de Vall, núm, 9, cantonada al carrer Beat Dalmau. Als rètols s'hi llegeix “Caixa d'Estalvis”, “Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvi” i “Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros”. A la planta baixa hi ha els escriptoris i caixa, molt ben instal·lats. Al primer pis hi ha les sales de la Direcció, Junta i altres. Sense luxe, però molt acurat en al decorat i en el mobiliari. Allí hi vàrem veure els nostres bons amics Llavari, Valls, Coromines, Torres (J.), Rotllan, Serra, Tos, Fabrellas, Puig (Jaume), Tomàs (Ll.), Cobarsí, Fàbregas, Sureda (J.), Jordà (J.) i altres”.

FOTO 1

A continuació anaren a missa i després visitaren les obres de la construcció de les escoles al Passeig Sant Salvador que, segons *La Vanguardia* (09-09-1919) eren “unos espaciosos locales que se están construyendo junto a la frondosa sombra de los tilos del paseo y que ofrecían al visitante el doble interés de comprobar por una parte la eficacia de la institución, cuya nueva Sucursal ponderábamos, y, por otra, el alto

interés pedagógico, evidentemente paternal del doctor Garulla. Se trataba, pues, de un edificio soberbio, dotado de todo cuanto se puede exigir en materia de construcción y destinado a escuelas de ambos sexos, proyectado y dirigido por el arquitecto señor Planas y que honrará grandemente a la población, así por el sitio, más que campestre, panorámico en que está emplazado, como por el celo que para su perfecta y pronta realización han desplegado, el rector de nuestra Universidad, las autoridades de Santa Coloma y la Caja de Pensiones, entidad que ha facilitado el dinero para llevar adelante una obra de tanta transcendencia para la población”.

Finida la part econòmica (inauguració de la sucursal) i la part pedagògica (visita a les escoles), restava la part gastronòmica: dinar a l’Hotel Central, uns dos-cents comensals “asistieron al banquete, perfectamente servido, los cuales, prescindiendo de enojosos brindis con el objeto de guardar todo el calor del entusiasmo para la sesión inaugural que debía celebrarse a poco, dirigiéronse al bonito teatro del Círculo Columbense” (*La Vanguardia*, 09-09-1919).

A dos quarts de quatre, amb el Círcol ple de gom a gom, tingueren lloc els parlaments que justificaven l’arribada de La Caixa a Santa Coloma: intervingueren, entre altres, l’alcalde Josep Maria Puig Janer, un conseller de la Mancomunitat, el president de la Diputació, el governador civil, el diputat Ventosa i Calvell, el rector de la Universitat de Barcelona, marquès de Carulla, el director general de La Caixa Francesc Moragas i el president de la mateixa, el senador Lluís Ferrer Vidal. Mai a Santa Coloma de Farners s’havien ajuntat tantes autoritats. Prosseguim amb *La Veu de Catalunya*:

“L’alcalde senyor Puig recomana l’estalvi i la previsió en les llars del més humils per evitar maldecaps; al ser una entitat purament catalana La Caixa mereix tot el recolzament del poble. El senyor Iglesias opina que La Caixa, en quinze anys, ha

aconseguit, de petits estalvis, disposar d'un capital de 69 milions de pessetes. Santiago Masó, en nom de les sucursals de La Caixa expressa que amb aquesta oficina de Santa Coloma s'acabarà a Santa Coloma “aquella antiga, menguada y egoista forma en que debajo de las lozas (ladrillos) o entre los jergones se perdía toda la eficacia social del dinero, condicionando así la sensata economía particular con el progreso en común de Cataluña” (*La Vanguardia*, 09-09-1919).

Seguim, per més extens i ben travat, l'article de *La Veu de Catalunya* (09-09-1919). El senyor Francesc Moragas explicà que ara que La Caixa havia aconseguit crear una bona provisió de fons, el podria dedicar a la riquesa social com els homenatges a la vellesa, l'obra maternal, escoles, sanatoris, cases barates, sindicats agrícoles, assegurances social i de l'assegurança obligatòria per a tots els treballadors. “Recomana als joves que pensin en constituir una assegurança per a quan siguin vells Aquests diners aquí dipositats és la socialització del capital; aquests milions són dels imponents, però els empren en bé i profit del progrés moral i material de Catalunya: l'acció de La Caixa no és egoista, és generosa i fecunda per al bé de tots en general. Amb la Caixa hi ha una acció patriòtica i social molt poderosa que la força. El senyor Maluquer (don Josep) enllaça l'acció de la Caixa de Pensions, amb la de l'Institut Nacional de Previsió que allí representa. í enumera els beneficis que la societat en general í l'individu pot obtenir amb la previsió i l'estalvi. El senyor Bartrina, en nom de la Mancomunitat, s'adhereix a l'acte i felicita a tots els que contribueixen a l'obra, que pot tenir gran transcendència social. Esmentà un cas pràctic d'estalvi i previsió que fou molt aplaudit”.

FOTO 2

“El doctor Carulla manifestà com La Caixa cooperava eficaçment en la seva propaganda, perquè cada poble construeixi la seva escola, facilitant recursos econòmics. Ponderà la virtut de l'estalvi, i com els veïns, al portar llur estalvi a la Caixa, contribueixen a fer aquesta obra cultural i a més en toquen un interès del 4 per 100 dels diners allí dipositats. Recomana també a tots, que facin assegurances per a la vellesa, perquè si tenen una rendeta no seran una càrrega pesada per a les famílies i aquestes els cuidaran amb més sol·licitud. El senyor Ventosa és ovacionat. Es mostrà orgullós de representar aquell districte i el poble que realitza l'acte que s'estava celebrant. Fa una brillant disquisició de la Solidaritat que va progressant en el món; l'home ja no és una màquina, sinó un subjecte amb drets i deures; el treball ja no és una mercaderia que es paga i compra, sinó una consideració social. Per tant l'home vell no ha d'ésser arreconat, com un trasto inútil, sinó que cal assegurar-li un mínim de consideracions. I això s'obtindrà amb La Caixa; amb l'estalvi acumulat es faciliten les grans obres productives, és un gran instrument d'acció social, com les escoles que esteu construint vosaltres. Parlà molt encertadament del problema de les subsistències i del treball, que's solucionarà paulatinament si tots treballem per rescabalar l'enorme pèrdua de producció que hi ha hagut durant l'horrorosa guerra que ha flagellat el món. La Caixa és un progrés; amb els estalvis es facilita el treball i no per una obra egoista, sinó d'humana redempció. Felicità a tots per la Inauguració d'aquella Sucursal, que contribuirà al benestar del poble i a la prosperitat de Catalunya. El doctor Vilà, en representació de l'Església, s'adhereix a la festa aconsellant els obrers que emplein en instruir-se les hores que han obtingut per a esbarjo, i als rics els aconsella la generositat especialment per a socórrer ara els vells actuals. Els veniders podran gaudir dels beneficis de la Caixa. Don Agustí Riera recomanà a tots que cooperin a l'obra de la Caixa, perquè ella contribueix indirectament a la cultura, í aquesta contribueix a la llibertat de la terra. El senyor

Ferrer-Vidal explicà com s'inicià ta fundació de la Caixa i l'acció benèfica que exerceix en bé dels catalans i de Catalunya. Agraeix a tots llur cooperació. Finalment, el governador civil, parlant en castellà, enaltí l'acció de l'estalvi i la facilitat que la Caixa dóna a l'obra de cultura del país. Desitjà prosperitat a la Caixa. Acabà parlant en la nostra llengua natural, i tantost se'l i sentiren les primeres paraules esclatà una formidable ovació. Va dir que, despullant-se de tota representació oficial i com a català que és, en català diria que amb tot el sentiment del seu cor voldria comunicar a tots l'entusiasme que sentia per aquella obra que tanta transcendència ha de tenir per la vida social del nostre poble.

Acabat l'acte, hi hagué una audició de sardanes a la plaça i la comitiva es dirigí al balneari Termes Orion on foren invitats a pastes i xampany pels nous propietaris (1918) Josep Maria Burch i Mercè de Barraquer. “Amb l'últim trem de Girona, , vàrem retornar a Barcelona, on arribàrem a les 11,15 de la nit perquè anava retrassat 43 minuts” (*La Veu de Catalunya*, (09-09-1919). “Desde el Balneario la mayoría de los invitados se trasladaron a la estación del ferrocarril para dirigirse a Barcelona y los demás en automóvil regresaron a esta ciudad. El señor Ventosa se marchó en el auto del Dr. Garulla para Viladrau y Vich tributándosele una cariñosa despedida. En Santa Coloma, hasta el anochecer se bailaron sardanas en la Plaza de la Constitución que fueron concurridísimas” (*Diario de Gerona* (09-09-1919).

Invitació i programa de la inauguració de la sucursal de La Caixa a Santa Coloma de Farners el 7 setembre 1919 (Arxiu Històric de la Fundació Bancària “la Caixa”, carpeta Santa Coloma de Farners)

10,15 Rebuda de les autoritats

10,45 Recepció a l'Ajuntament

11 visita a les oficines de la sucursal

11,30 Visita a l'escola en construcció

3,30 Sessió inaugural al teatre del Círculo Columbense, on participaran:

Obertura de l'acte pel sr Alcalde

Discursos i parlaments dels senyors:

Josep Mª Iglesias d'Abadal, president de la Junta del Patronat

Santiago Masó, en representació de les Sucursals de la Caixa

D Francesc Moragas i Barret, Director General de la Caixa

Josep Maluquer i Salvador, conseller delegat de l'Institut Nacional de Previsió

Francesc Bartrina, en representació de la Mancomunitat de Catalunya

D Valentí Carulla, rector de la Universitat de Barcelona

Joan Ventosa i Calvell, diputat a Corts pel districte

Resum per l'Excm sr. D Lluís Ferrer-Vidal i Soler, senador per la província i President de la Caixa de Pensions

Acabament de l'acte pel sr Governador Civil de Girona D Ricard Terrades Pla

El lloguer que fa la Caixa a Joan Bofill Galtés, hisendat, de la casa del carrer de Vall n^o9, cantonada amb el carrer Beat Dalmau n° 20, on s'hi instal·la la sucursal, és per a tres anys de duració: 750 pessetes anuals. La primera operació de La Caixa fou la signatura d'un crèdit el 25 d'octubre de 1919 a l'ajuntament per a la construcció de les escoles, préstec pactat un any abans doncs el 9 de març de 1918, l'ajuntament havia adquirit a cens perpetu de 125 pessetes anuals i un capital de redempció de 3.100 pessetes, els 2.862 m² del solar anomenat "el camp d'en Serra", en el xamfrà del Passeig

de Sant Salvador i la carretera de Sant Hilari Sacalm. El 25 d'octubre de 1919 es signà doncs, el contracte entre l'ajuntament i la Caixa de Pensions amb les següents condicions generals:

Primer.- L'ajuntament cedia a La Caixa la finca de 2.862 m2 coneguda com "Camp d'en Serra" de la qual l'ajuntament pagava un cens a partir de la compra feta davant el notari Francesc Espriu amb data 09-03-1918.

Segon.- La Caixa es comprometia a construir *"un edificio escuela urbano de ambos sexos, de planta baja, cubierto, parte con tejado y parte con terrado, compuesto de tres salas, destinadas a clase, vestíbulo, ropero, Dirección, sala de maestros, W.C. y lavabos y galería cubierta en la sección de niños. Una sala destinada a clase, vestíbulo, despacho para la maestra, galería cubierta y WC y lavabos en la sección de niñas..."* d'acord amb els plànols presentats per l'arquitecte Lluís Planas i aprovats per l'ajuntament.

Tercer.- L'import de la construcció es taxava en 68.356 pessetes i l'ajuntament es comprometia a pagar-ho a la Caixa en 30 anys a un interès del 5%.

Quart.- La Caixa pagaria la redempció del cens del terreny, quantitat que es sumaria a l'import de la construcció.

Cinquè.- Mentre l'ajuntament pagués les quantitats establertes, faria ús de l'edifici escolar. Si s'endarreriria un any en el pagament, l'edifici passaria a propietat de La Caixa, i es perdrien els diners pagats fins aquell moment per l'ajuntament.

Sisè.- Un cop abonats els diners durant els trenta anys, l'edifici i el terreny passarien a propietat exclusiva de l'ajuntament (Miquel Borrell i Sabater, *L'ensenyament a Santa Coloma de Farners*, 1999)

FOTO 3

L'OBRA SOCIAL I CULTURAL DE LA CAIXA A SANTA COLOMA DE FARNERS: PARC DEL BON MOT I BIBLIOTECA

El febrer de 1919 l'ajuntament colomenc va decidir participar en el concurs de Biblioteques Públiques endegat per la Mancomunitat de Catalunya i oferí un solar en el passeig de Sant Salvador. No hi hagué sort. Paral·lelament, La Caixa aprofità la venda de l'edifici que el metge Francesc Bofill Galtés havia construït l'any 1898 per instal·lar-se allí l'any 1922 on hi resta encara l'any 2020. Tanmateix l'Obra Social de La Caixa era primordial. No cal oblidar que Santa Coloma de Farners era coneguda i freqüentada per barcelonins de classe mitjana i alta que “prenien” les aigües en el Balneari; i tampoc cal oblidar la importància que en aquesta dècada adquirí el capellà colomenc Ricard Aragó, conegut com Ivon l'Escop, fundador de la Lliga del Bon Mot per preservar i millorar la llengua popular i que tenia com a socis personatges de la vàlua de Joan Llimona, Marià Manent, el mateix director de la Caixa Francesc Moragas i senyores de cognoms tan reconeguts com Dolors Macià de Puig i Cadafalch, Mercè Pla i Daniel, Montserrat Prat de la Riba o Clara Noble, vídua de Joan Maragall (Rosa Mª Gil: “Els inicis de l'obra cultural de la Caixa: Bibliotecàries, polítics, intel·lectuals i banquers al servei de la cultura i del progrés” *Revista de Girona*, nº 298, 2016).

No estranyi doncs que Santa Coloma tingués prou pes com per ser el punt de mira de l'Obra Social de La Caixa. El 2 d'abril de 1922 Moragas i Aragó decidiren incorporar la Lliga del Bon Mot a l'Obra Social de la Caixa i signaren un manifest a Barcelona el juny de 1922 enaltint l'Obra i demanant a la gent que participés en l'acte constitutiu a Santa Coloma el 2 de juliol de 1922:

“Manifest de l'Obra del Bon Mot: De temps immemorial han existit en tots els pobles civilitzats dues llengües: una literària, pròpia de les aristocràcies, i una altra popular,

manejada sobretot per les democràcies. I mentre la llengua literària s'anava enriquint i estilitzant en els llibres, la llengua popular s'anava deformant i corrompent en els llavis, al punt de trobar-se, en alguns indrets, completament inservible. Fou Ivon l'Escop qui primer que tothom llençà l'alerta de redempció de la paraula popular, i aquell crit de salvament, corejat pel gran Maragall, i amb ell, per tot Catalunya, és el que ha donat peu i cos a l'Obra del Bon Mot, la qual ve a harmonitzar i enlairar les forces disperses, ennoblidores del nostre verb parlat. És doncs, interès de tot bon català, i més espacialment encara de tot bon fill de Sta. Coloma sumar el seu esforç i el seu entusiasme a l'Obra del Bon Mot, esdevenint, amb aquest fet, Santa Coloma, la primera pedra termenal des d'on arrenca l'Obra del Bon Mot, en sa nova ruta, cap a la consecució definitiva de la paraula bona i honrada, exempta de vileses i turpituds, depurada i ennoblida" (Arxiu Històric de la Fundació Bancària "la Caixa", carpeta Santa Coloma de Farners).

El dos de juliol del mateix any es presentava el projecte en el Círcol Colomenc amb Francesc Moragas, en Ricard Aragó, en Joan Mon Pascual i l'exministre Ventosa i Calvell. Transcriu la crònica de La Vanguardia del set de juliol de 1922:

"El primer acto de propaganda popular que realiza la obra del Bon Mot, al iniciar su nueva actuación, como organismo de la Caja de Pensiones, tuvo lugar el pasado domingo, a las cuatro de la tarde, en el Círculo Columbense. Se sentaron en la presidencia el alcalde señor Carós, el cura párroco Rdo. Dalmau, el diputado a Cortes por el distrito señor Ventosa, el diputado provincial señor Carbó, el director de la Caja de Pensiones señor Moragas, don Santiago Masó, Ivon l'Escop, el juez municipal señor Llavari, etc. Después de leídas unas cuartillas del señor Mon y Pascual, adhiriéndose a la fiesta, hace uso de la palabra don Julio Vila. Recuerda las glorias históricas de la lengua catalana, que hoy, como el Cristo de la canción, vemos lúgubrementemente cubierta

con el velo del mal hablar. El señor Moragas observa que algunos espíritus sometidos a una simple rutina administrativa, se habrán preguntado por qué razón la Caja de Pensiones, entidad creada para fecundizar riqueza económica, se ocupa de obras espirituales, como la del Bon Mot. Los que tal pregunta formulen desconocen la actuación de la Caja de Pensiones, que, nacida a la vida social después de la sangrienta huelga de 1902, inició su actuación lanzando entre los espíritus agitados la palabra paz, a la que han seguido otras palabras ejemplares- ahorro, trabajo, seguro, cuya virtualidad poderosa ha de cooperar al bienestar económico, moral y espiritual de nuestro pueblo. Pero la palabra más eficaz entre las que han impulsado la idealidad de la Caja de Pensiones, es la palabra viejo, pronunciada a menudo con sentido deprimente, y dignificada y reintegrada a su gran nobleza merced a la Obra de los Homenajes a la Vejez. La Caja de Pensiones no podía dejar de encontrarse con la Liga del Bon Mot, que laboraba paralelamente para la dignificación del lenguaje. Termina anunciando la conversión de los grandes jardines de la casa Bofill, adquirida para instalar en ella las oficinas de la sucursal, en «Parque del Bon Mot», donde se realizarán fiestas de carácter social y se establecerá una biblioteca pública. El ex diputado a Cortes don Santiago Masó empieza recordando que la Lliga del Bon Mot, nacida modestamente, encontró en seguida la colaboración entusiasta de artistas, literatos y hombres de buena voluntat”. Continúa La Veu de Catalunya (05-07-1922, edició vespertina): “Senyalà el senyor Masó tres menes de paraules: el reneç tan extès per Arreu. que un sociòleg francès que ha estudiat la vida del nostre poble l’ha grafiat per vergonya nostra, batejant-lo amb el nom de “mecagologia”; el semi-reneç, caracteritzat per les malaurades paraules que el volen disfressar. I la turpilòquia, que embruteix amb l’obscenitat i l’escàndol les converses. Si apliquem en aquestes tres malures aquell aforisme popular: “De l’abundància del cor en parla la boca”, els catalans

hem de preguntar-nos què hi tenim dintre del cor de la nostra terra quan hi ha tanta gent mal parlada”. Reprenem *La Vanguardia*: “*El diputado señor Ventosa y Calvell manifiesta que hemos de asociarnos a la Obra del Bon Mot, desde el punto de vista social y patriótico, para defender lo más noble y elevado que el hombre posee, para salvar el lenguaje, que es como un reflejo de la facultad creadora de la divinidad. Finalmente, hace uso de la palabra Ivon l'Escop: estudia el valor de las lenguas, que representan una enorme riqueza espiritual. Pero así como los pueblos han laborado siempre para el esplendor del lenguaje escrito, se ha olvidado el cultivo y la defensa de la lengua popular. Por ello la lengua del pueblo llega a convertirse en instrumento inservible y corrompido. El Dante, con su esfuerzo genial, elevó el dialecto toscano a la categoría de lengua general italiana. Pero, a pesar de su esfuerzo, hoy en día el toscano sigue siendo una lengua corrupta y plagada de palabras viles. Hemos de trabajar para unir la Naturaleza con la cultura, los libros con los labios, procurando la dignificación y la elevación de la lengua viva del pueblo. Todos los oradores fueron muy aplaudidos*”. La Caixa obrí al públic els jardins del darrere l’edifici, amb el seu llac i pont, els dijous, diumenges i festius i foren batejats com el Parc del Bon Mot. Per aquest motiu l’Ajuntament nomenà, el 10 d’agost de 1922, Francesc Moragas fill adoptiu de Santa Coloma i posaren una placa en una paret dels jardins.

FOTO 5 I 6

L’any següent, l’1 de juliol de 1923 La Caixa inaugurava a Santa Coloma la Casa de Cultura i Biblioteca, la Casa Social de Repòs i Esbarjo, l’Institut de la Dona que Treballa i el Parc del Bon Mot (Arxiu Històric de la Fundació Bancària “la Caixa”). La Casa Social de Repòs i Esbarjo era un conjunt de dormitoris, sales, cuines i menjadors

instal·lats en els pisos superiors de l'edifici de la Caixa i acollia dones procedents d'institucions benèfiques de La Caixa “que per les seves circumstàncies i vida de treball necessiten gaudir d'alguns dies de repòs o desitgin l'esbarjo d'un dia d'excursió”. L'Institut de la Dona que Treballa “facilita a les dones d'estaments populars els avantatges dels socors mutus en forma de subsidis en cas de malaltia, segur maternal, assistència mèdica en dispensaris o clíniques”.

La Casa de Cultura i Biblioteca, “es troba instal·lada en el lloc més pintoresc del pac del Bon Mot, voltada d'arbres, plantes i flors. En els baixos hi ha les sales de lectura d'una Biblioteca amb 2000 volums”. S'intentà que la “Biblioteca tingui llocs complementaris en els jardins per poder llegir a l'aire lliure, sota els arbres”. En el primer pis hi havia una sala per a conferències, lliçons curtes, cursets monogràfics i concerts. Recordar només una magnífica foto de la dècada dels trenta on es veu, en l'escala de la biblioteca, Pompeu Fabra, Joan Vinyoli, i molts d'altres en un curset de català que tingué lloc a la biblioteca de La Caixa de Santa Coloma.

L'acte inaugural de tot plegat tingué lloc el matí de l'1 de juliol de 1923 en el Círcol Columbense amb els cants de l'Orfeó de Ceguetes de Santa Llúcia (una altra de les institucions de l'Obra Social de La Caixa) i parlaments diversos de les autoritats, entre ells Ivon l'Escop que digué al Sr. Moragas que “si Santa Coloma no era la seva ciutat de naixença els ciutadans volien que fos la seva ciutat per elecció, i que tots tenien a gran honor poguer-lo nomenar germà havent engendrat aquest parentiu sagrat, l'agraïment pregon de totes les animes. Finalment parlà el SR, MORAGAS per a agrair les paraules afectuoses dels oradors, atribuint a la Caixa i als valors que s'hi han sumat i finalment a la bona voluntat dels ciutadans de Sta. Coloma, i tota la magnitud de les obres que s'inauguraven. L'acte es clogué amb una nova audició de l'Orfeó de Ceguetes, cantant cançons de Manen, César, Franch i Morera, siguent les últimes notes que resonaren en

la Sala les encisadores de «La Sardana de la Patria» rebuda amb una ardorosa ovació. A les 4 de la tarda, el poble de Santa Coloma, entraba al Parc del Bon Mot i a la Casa de Cultura, després de içada la bandera catalana a un angle del edifici entre una clamorosa ovació, i de obertes de bat a bat les portes dels jardins fent pas a una inmensa gentada que s'esperaba defora”. El poble de Santa Coloma oferí a Francesc Moragas un pergamí artísticament dibuixat i pintat per Narcís Masó signat per les autoritats i representacions populars i socials de la ciutat, que diu: «La Ciutat de Santa Coloma de Farners tributa unánim homenatge al seu fill adoptiu i ilustre patrici En Francesc Moragas Barret en penyora d'agraíment a la seva generosa actuació com a Director de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i de Estalvis en pro de l'espiritualitat i cultura de la Ciutat”. La placa, en bronze i argent, obra de l'artífex barcelonès Ramón Sunyer, i clavada en un lateral de la biblioteca, diu aixís: «L'Ajuntament de Santa Coloma de Farnés amb acord de 17 d'agost de 1922, nomená fill adoptiu de la ciutat al ilustre patrici en Francesc Moragas Barret» (*Diario de Gerona de Avisos y Noticias*, 03-07-1923).

FOTO 4

La primera bibliotecària fou la colomenca Concepció Geronès Vilardell, diplomada per la recent Escola de Bibliotecàries de la Mancomunitat. La substituí l'any 1925 Montserrat Aragó, germana de mossèn Ricard Aragó “Ivon l'Escop”. L'any 1926 la substituí Pilar Noguera fins l'any 1934 que fou substituïda per la seva germana Montserrat Noguera que hi romangué fins l'any 1962 quan fou substituïda per Nuri Masó ja en la nova biblioteca. Els dos primers mesos usaren la biblioteca 695 homes, 412 dones i 1.133 infants; els llibres més llegits per la mainada foren els contes d'en Folch i Torres, la revista “La Mainada” i les rondalles de l'editorial Muntanyola. Quan

s'inaugurà la biblioteca no hi havia encara el servei de préstec i la bibliotecària Concepció Geronès explicava que es trobaven molts llibres amb un paper que deia: “No toqueu aquest punt que és d’una nena que el llegeix” (*La Veu de Catalunya*, 18-09-1923) En el monestir de Sankt Gallen (Suïssa) a la porta de la seva biblioteca medieval hi havia aquesta frase: “la farmàcia de l’ànima”, això fou per a molts colomencs la biblioteca de la Caixa on l’Enciclopèdia Espasa n’era el pal de paller.

Quan La Caixa comprà el casal Bofill l’any 1922 ja havia començat un edifici en el xamfrà dels carrers Vall i Centre. L’any 1924 estant delegat Ramon Cors, l’ajuntament oferí 60.000 pessetes per a l’edifici a mig construir, però no es posaren d’acord. L’ajuntament estava situat en el carrer del Delme, primer pis i a la planta baixa hi havia el Cafè Novedades dedicat al vici de les dones i l’alcohol i corria per la comarca, amb mofa, que l’ajuntament de Santa Coloma era una casa de barrets (Miquel Borrell i Sabater, "Els feliços anys vint i trenta": la prostitució a santa coloma, *RESSÒ*, nº 294, 1998). Per aquest motiu volien canviar, no es posaren d’acord i l’edifici l’acabà La Caixa i el llogà: Hotel Jofré fins la Guerra Civil, Registre de la Propietat i Clínica Dental Del Val, fins que a inicis dels vuitanta el vengué en propietat horitzontal: en els baixos s’hi instal·là el bar Savalls, després una seu bancària i en l’actualitat Movistar.

FOTO 6BIS

L’HOMENATGE A LA VELLESA I EL CASAL SOCIAL

La Caixa creà l’Obra d’Homenatge a la Vellesa “com organització moral i social per enaltir la idea de la vellesa, inculcant en l’ànim de les gentes l’amor i el respecte als vellets, especialment els d’humil condició i tot el que això significa: previsió,

beneficència, ajuts” (Arxiu Històric de la Fundació Bancària “la Caixa”, carpeta Santa Coloma de Farners). Cada any, des del 1915 que començà a Sant Sadurní d’Anoia, La Caixa realitzava un acte d’agraïment als avis a diversos pobles (uns dos-cents en la dècada de 1930) i cada any en triaven un on hi aniria la Junta Directiva de La Caixa. A Santa Coloma hi vingueren el 6 d’abril de 1931; seguirem la crònica del *Diario de Gerona de Avisos y Noticias* del set d’abril de 1931: Francesc Moragas i altres directius arribaren de Barcelona acompanyats de l’Orfeó de Cegues de Santa Llúcia, els esperaven les autoritats, les joves madrines i els avis i àvies homenatjats. Visitaren l’ajuntament, l’església, la biblioteca, hi hagueren diversos cants: “En el Parc del Bon Mot, l’orfeó de cegues de Sta, Llúcia, dirigit pel seu Mestre senyor Barbará canta afinadíssimament les següents composicions: "L'hereu Riera" (Morera); "Els fadrins de Sant Boi" (Lambert); "Cançó de nois" (Grieg) i "Una rosella i una espiga" (Villegas). A l’Orfeó li fou oferta per les senyoretas María Llavari i Pietat Oller una bella llagada, decorada amb molt d’encert per la senyoreta Dolors Aragó”. A dos quarts de dues, en el saló d’espectacles del Sindicat Agrícola, el Grand Hotel (ubicat en l’edifici propietat de La Caixa entre el carrer de Vall i el carrer del Centre) serví un dinar esplèndid per a 150 persones: entremesos variats, canelons Rossini, vedella amb bolets, llenguado al forn, pollastre rostit, dolços, fruita, vi Castell del Remei, xampany extra Codorníu, cafè, copa i puro. És evident que a més d’honrar-los volien eliminar-los. “Prengueren seient a la Presidencia, els Sr. Moragas qui tenia a sos costats al Alcalde Sr. Oller, al Párroco Dr. Rabasa, al subdirector de la Caixa Sr. Boix, al Inspector del Retir Obrer Sr. Mon, al jutge de primera instancia Sr. Cristino Sánchez, al Diputat Provincial Sr. Iglesias, als Notaris Srs. Adroer i Jordá, i als membres del Patronat de la Caixa Srs. Bofill, Aragó i Rabasa” Destaco, com a curiós, que el diari *El Autonomista* (08-04-1931), posava els noms i cognoms dels cambrers que serviren el dinar, fet que no he llegit mai en cap altre

mitjà. A les quatre de la tarda, acte central en el Círcol, el discurs de Francesc Moragas ens dóna una idea de l'obra de La Caixa fins el moment: 75 escoles finançades per l'entitat i 19 biblioteques. Paraules de Francesc Moragas als avis:

“En aquest bressol de les setanta cinc Escoles que a Catalunya viuen en edificis aixecats amb les energies econòmiques de la Caixa de Pensions, i en aquesta terra que ha estat planter de les nostres dinou Biblioteques públiques presents, venim - nosaltres avui, els homes de la Caixa Catalana, les vostres autoritats, els vostres conveïns i tot el poble, venim a retro-us homenatge, i a dir-vos, amb tota l'espiritualitat de les nostres ànimes, que els nostres cors son vostres i que el nostre amor és amb vosaltres. I en aquests moments d'expansió d'afectes i de sentiments nosaltres venim a dir-vos que us venerem, pel vostre Simbolisme; que us compadim, per la vostra debilitat física; que us respectem, per la sabiesa dels vostres anys: i que us estimem, perquè contemplem en vosaltres als nostres pares i als nostres avis. Mes per sobre de tot això, l'amor a la terra sagrada de la nostra patria, ens fa dir que us adorem amb els entusiasmes més purs del nostre ésser, perquè veiem en vosaltres aquelles columnes fortes i robustes que han eixecat i que aguanten el Casal de la nostra raça. Els nins xirois i formosos quant se'n van al cel, moren a la terra perquè no deixen del seu pas, altre record que els plors dels pares. Els joves -que entren a la vida, son al morir, esperances desfetes, que sense rastre, no mostren camí fet ni obren: horitzons que marquin via nova. L'home viril, que cau en ple treball, és vida estroncada, que com màquina després d'explosió, desapareix sense acabar la seva tasca, deixant darrera seu els estralls de la mort. I és que els nins, els joves i els homes que en la plenitud de la seva vida ens deixen, moren per la terra perquè d'ells no resta pels pobles. res, o queda poca cosa. Solament vosaltres, vellets venerables: Els que avui sou en aquests seients, no morireu mai pel nostre poble, perquè tots haureu tingut la sort de fondre en les palpitations de la pàtria, la vostra pròpia vida;

fecundant amb els vostres pensaments, el pensament racial; ennoblint amb els vostres amors, el cor i la bondat de la nostra raça ennoblint amb els vostres amors el cor i la bondat del nostre poble; enriquint amb el vostre treball, l'economia pública; creant amb les vostres il·lusions, els ideals comuns; i fins preparant amb els vostres somnis i amb els vostres desenganys, les noves rutes a seguir. Vosaltres, amb els anys viscuts, representeu un segle, i una centúria escorrent-se barrejada i lligada amb les persones i els fets d'un poble. Vosaltres, Venerables Vellts, sou un troç de la pàtria nostra adorada, i ocupeu en ella un lloc amorós”.

FOTO 8 I 9

“Durant l'acte, l'Orfeó de Cegues va cantar —Abril" ' "Cançó de Nadal", de Pérez Moya; "Presentes de boda", de Lambert; "Raimundeta" i "Cançó deis Segadors", de Sancho Marrado; "L'Empordá" (sardana) de Morera. Finalment foren entregades als vellets Narcís Culubret Giber, de 78 anys; Josep Sola i Massa, de 79 anys; Rita Noguer i Gascons, de 84 anys; Lluisa Johé i Albertí, de 80 anys; Dolors Torrent i Cerones, de 79 anys i María Tubau i Carola, de 79 anys, les pensions vitalícies de 365 pessetes; i llibretes d'estalvi de 180, 100 i 50 ptes. als següents vellets: Martí Quer í Aluart, de 75 anys, Joan Casadellá i Casalprím, de 73 anys, Dolors Cubias i Banchs, de 77 anys, María Vivólas í Xardó, de 77 anys, Magína Codína i Ferrer, de 73 anys, María Jofre i Panosa, de 73 anys, Miquel Oliveres i Dorca, de 72 anys, Ramón Puig i Puíg, de 69 anys, Miquel Oliva i Fábregas, de 68 anys, Dolors Arará i Fábregas, de 73 anys, María Serrat i Bonet, de 72. anys, Maria Bassas i Morral, de 72 anys, Narcisa Vivólas i Mas, de 72 anys, Petronila Quintana Renart, de 71 anys, Clara Ribas i Aulet. de 70 anys, Engracia Vilaró i Solé, de 69 anys, Pere Carrió i Jové, de 69 anys, i Maria Castellá

Gelabert, de 76 anys. Forén les padrines dels vellets homenatjats i els acompanyaren i obsequiaren durant tot el dia, les senyorettes següents: Maria Caireta, Pilar Noguera, Dolores Carós, Rosa Homs, Mercé i Pietat Oller, Conxa i Maria Aragó, Dolores Ramilans, Pepeta Codína, Maria i Pilar Massaguer, Angels Llinás, Laieta Torras, Margarida Perpinyá, Jacinta Ferran, Consol Ribas, Maria i Anna Callis, María Llavari, Assumpció Capdevila, Maria Pía, Mercè Cors i Ramona i Quimeta Trias” (*Diario de Gerona de Avisos y Noticias*, 07-04-1931). S’acabà la festa amb una audició de sardanes a la plaça.

El dia 4 d’abril de 1932 visitava Santa Coloma, un altre avi, L’Avi, el Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya Francesc Macià i signava el Llibre d’Honor de la Biblioteca de la Caixa, llibre malauradament perdut en els inicis de la guerra civil de 1936. Durant la República La Caixa creà a Santa Coloma el Casal Social per “donar hostatge i vida a totes aquelles manifestacions de bé social públic que puguin ésser d’interès per a la prosperitat general de la ciutat i la seva comarca o que portin algún benefici a les famílies o persones desvalgudes. Tindrà la seu a la sucursal. Les finalitats són d’ordre previsor, cultural, agrícola, moral i benèfic. En l’ordre cultural: biblioteca. En l’ordre agrícola farà servei de banc popular socials als pagesos i petits agricultors (préstecs per a adobs, lloguer o compra maquinària). En l’ordre moral i benèfic el casal procurarà que arrelin els homenatges a la vellesa, maternal, d’amor als invàlids, escolar i femenina que “constitueixen l’essència espiritual de la vida de la Caixa de Pensions”. Per a complir aquests objectius la Caixa organitzarà conferències, converses, reunions, publicarà fulles i monografies i fulletons, per tal “que aquesta part de terra catalana senti com a pròpia l’existència de la Caixa de Pensions i s’identifiqui plenament amb tota la seva vida social, moral i ecos que el respecte als principis de pau, amor, harmonia que inspiren tota l’obra de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d’Estalvis” (Arxiu Històric de la Fundació Bancària “la Caixa”, carpeta Santa Coloma de Farners).

DE LA GUERRA CIVIL AL SEGLE XXI

Dos fets luctuosos per a La Caixa durant la Guerra: l'ajuntament revolucionari es negà a pagar el préstec signat per l'ajuntament per construir les escoles. L'any 1938 la situació econòmica de l'ajuntament era dolenta. Havien rebut una carta de la Caixa de Pensions on se'ls recordava que no havien pagat els dos últims anys del préstec. El 23 de setembre de 1938 l'ajuntament els replicà en un acord del Ple Municipal: "Donat el derrumbament total del teulat de la Secció de Noies de les Escoles Nacionals d'aquesta ciutat, que ocasionà el complet enfonsament de las aules afectades. Atenent que el tal edifici fou construït i finançat per la Caixa de Pensions; considerant que la causa d'aital enfonsament pugui obeir a defectes de construcció, dels que està plagat l'edifici i que han obligat a la pròpia entitat constructora i a l'ajuntament a constants i costosas despeses de reparació, s'acorda notificar, pel seu coneixement i efectes, a l'entitat la Caixa de Pensions el derrumbament de l'edifici Escoles Nacionals d'aquesta ciutat per ells construït i finançat" (Actes ple ajuntament).

Un segon fet luctuós, curiós i inèdit alhora, inèdit fins ara i localitzat el document a l'Arxiu Històric de la Fundació Bancària "la Caixa", carpeta Santa Coloma de Farners: el 18 de febrer de 1939 signen la presa de possessió de Prudenci Janer Bellvehí com a delegat de La Caixa i realitzen un balanç; Existència de diners el 31 de gener: 557.291 pessetes; "Cantidad robada en el asalto del dia 2 de febrero: 548.698 pesetas; existencia en caja: 8.593 pesetas". Recordem que les tropes franquistes entraren a Santa Coloma el dia 3 de febrer, han desaparegut els arxius de la Guàrdia Civil de Santa Coloma, on e podria rastrejar la denúncia, si és féu. Fou un ensurt que es superà amb els anys: precisament el 2 de febrer de 1955 el director general de La Caixa felicitava al delegat

Prudenci Janer per haver superat el saldo de cinquanta milions de pessetes i haver establert el passat gener un rècord mensual de volum d'operacions.

FOTO 7 I FOTO 11A I 11BIS

En la dècada dels cinquanta s'inicià la construcció de l'anomenat Poble Nou i l'allargament dels carrers perpendiculars al de Sant Sebastià, de forma que l'ajuntament decidí comunicar la carretera de Sant Hilari amb aquesta nova zona. La Caixa, a,b certes recances i oposició inicial, accedí als propòsits de l'ajuntament: desaparegué el Parc del Bon Mot, s'obrí el nou carrer amb el nom de Francesc Moragas, La Caixa edificà al final dels jardins un bloc de pisos i al davant unes casetes amb porxo i jardí i es construí una nova biblioteca que s'inaugurà el 12 de març de 1961 i també es posà una placa dedicada a Francesc Moragas en el carrer que porta el seu nom. Sardanes i dinar al restaurant Touring. L'any 1969 s'hi habilità un espai com a Sala d'Exposicions L'any 1973, en el cinquantenari de la Biblioteca, Octavi Saltor conferencià sobre l'obra i vida de Francesc Moragas. Totes les conferències, presentacions i exposicions que es feien a Santa Coloma tenien lloc a la Biblioteca. Era l'ànima cultural del poble: concurs i exposició de flors, concurs fotogràfic, exposicions de pintors i escultors, conferències variades.

FOTO 10 I 12

L'any 1985 es reformà l'interior de la biblioteca i es creà un espai separat per a lectura infantil. L'any 2000 la Biblioteca disposava d'uns 13.000 títols. “Amb el canvi de segle, la Caixa va decidir no invertir més en biblioteques i tancar-les negociant amb els respectius ajuntaments. La Generalitat havia aprovat un pla de biblioteques que suposava una inversió important per part dels ajuntaments i de la mateixa Generalitat. La Caixa va decidir dedicar aquests recursos a investigació amb temes com la SIDA. Tot i això, en principi es van plantejar continuar assumint la de Santa Coloma perquè va ser la primera biblioteca i així quedés com a testimoni de l'obra social de la Caixa; fins i tot van fer uns plànols en els quals hi figurava una planta més amb un total d'uns 250 m2. Finalment van decidir tancar-la i la van vendre biblioteca per 8 milions de pessetes, amb l'acord que aquests 8 milions els invertirien en la remodelació de la Llar de Jubilats, com així fou”. (Antoni Solà, alcalde de Santa Coloma de Farners 1995-2015). L'Ajuntament, començà a gestionar la biblioteca el febrer del 2002 amb el nom de Biblioteca Municipal Joan Vinyoli, en honor del poeta català que passà llargues estades juvenils a la capital selvatana.

Certament amb el pas dels anys les funcions socials i culturals de la Caixa variaren en la forma que no en el fons: ajudar. La Caixa donava cada any 2.000 pessetes a l'hospital i a partir del 1964 en donà 5.000, sent delegat Martirià Llosas. Quan l'any 1968 sortí la revista local *Ressò*, la Caixa fou la primera entitat bancària a anunciar-s'hi i en català. La Caixa a les escoles portà el teatre infantil i el cinema a Santa Coloma: cada vegada que hi havia un acte recreatiu, cultural o social, sabies que podies comptar amb el senyor Castells, delegat de la Caixa: un trofeu, diners, cessió de la biblioteca.... No diem ja de la festa de Sant Jordi amb el regal de llibres (penso en el magnífic *Viatge a Catalunya* de Josep Pla) però també en les col·leccions *Les cent millors obres de la Literatura catalana* i *Les cinquanta millors obres de la literatura universal*.

FOTO 13

Miquel Borrell i Sabater, doctor en Història Moderna